

Wojciech Słomski

GRANICE POLITYCZNEJ AKTYWNOŚCI DUCHOWNYCH
WEDŁUG PRAWA KANONICZNEGO I KONSTYTUCJI RP:
ANALIZA NORMATYWNA I EKLEZJOLOGICZNA

WPROWADZENIE

Zagadnienie politycznego zaangażowania duchowieństwa Kościoła rzymskokatolickiego należy do najbardziej wrażliwych obszarów współczesnej refleksji teologicznej i kanonistycznej. Problematyka ta, choć obecna w życiu Kościoła od starożytności, nabrała szczególnej ostrości w kontekście współczesnych państw demokratycznych, w których pluralizm polityczny, wolność sumienia i zasada autonomii porządków państwowego i kościelnego tworzą złożone ramy relacyjne. Kościół, który według nauczania Soboru Watykańskiego II jest „zarazem widzialnym zrzeszeniem i wspólnotą duchową”¹, nie może pozostawać obojętny wobec tych procesów. Jednocześnie jego misja teologiczna i sakramentalna domaga się, aby nie został utożsamiony z żadną formacją polityczną ani ideologiczną. W konsekwencji powstaje pytanie o granice politycznej aktywności duchownych – pytanie, które w Kościele łacińskim uzyskuje odpowiedź w normach prawa kanonicznego, dokumentach Magisterium oraz w teologicznej refleksji nad tożsamością kapłańską.

Doktryna Kościoła, wyrażona zarówno w nauczaniu soborowym, jak i posoborowym, konsekwentnie podkreśla, że kapłaństwo służebne ma charakter w pełni sakralny i eklezjalny, stanowiąc udział w jedynym kapłaństwie

---

PROF. DR HAB. WOJCIECH SŁOMSKI – Uniwersytet Vizja w Warszawie; adres do korespondencji: ul. Okopowa 59, 01-043 Warszawa, Polska; e-mail: slomski@autograf.pl; <https://orcid.org/0000-0003-1532-0341>

¹ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Constitutio dogmatica de Ecclesia *Lumen gentium* (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 5-75 [dalej: LG], nr 8.

Chrystusa². Z tego powodu świadczenie o Ewangelii nie może zostać podporządkowane logice rywalizacji politycznej, a duchowny nie może podejmować działań, które prowadziłyby do upolitycznienia jego posługi. Tę zasadę potwierdzają również liczne wypowiedzi papieskie – od Pawła VI po Franciszka – wskazujące, że kapłan nie powinien występować jako polityk ani działacz partyjny, lecz jako pasterz wspólnoty. Hermeneutyka tych wypowiedzi prowadzi do wniosku, że polityczna bezstronność duchownego nie jest kwestią taktyki pastoralnej, lecz konsekwencją teologiczną tożsamości Kościoła jako *sacramentum unitatis*.

Jednocześnie w porządkach konstytucyjnych współczesnych państw demokratycznych – w tym Rzeczypospolitej Polskiej – zasada neutralności światopoglądowej władz publicznych oraz autonomia wspólnot religijnych tworzą szczególną przestrzeń współistnienia Kościoła i państwa. Zgodnie z art. 25 Konstytucji RP państwo zachowuje bezstronność w sprawach religijnych, zapewniając „współdziałanie dla dobra człowieka i dobra wspólnego”. Konstytucyjna bezstronność państwa znajduje funkcjonalny odpowiednik w kościelnej zasadzie nieutożsamiania misji Kościoła z bieżącymi sporami partyjnymi; Kościół, który oczekuje od państwa nienaruszania swojej autonomii, równocześnie powinien powstrzymać się od działań, które prowadziłyby do instrumentalizacji religii w polityce.

W prawie kanonicznym zasada nieangażowania się duchownych w politykę partyjną wyrażona jest *explicite*, a jej *ratio legis* jest zbieżne z intuicjami teologicznymi i eklezjologicznymi. Ustawodawca w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.³ w kan. 285 § 3 zakazuje duchownym pełnienia urzędów publicznych, które wiążą się z wykonywaniem władzy świeckiej, natomiast kan. 287 § 2 zabrania im czynnego udziału w partiach politycznych, chyba że wymaga tego obrona praw Kościoła lub dobro wspólne. Normy te są normami dyscyplinarnymi, lecz ich uzasadnienie nie jest czysto pragmatyczne, ponieważ wyrasta z eklezjologicznego rozumienia posługi duchownej: kapłan, szczególnie w sprawowaniu sakramentów, działa *in persona*

---

² Tenże, *Decretum de presbyterorum ministerio et vita Presbyterorum ordinis* (07.12.1965), AAS 58 (1966), 991-1024, nr 2.

³ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Pallottinum, Poznań 2022 [dalej: KPK/83]*.

Christi capitis, a jego publiczne wystąpienia posiadają również wymiar eklezjalny.

W badaniach kanonistycznych i politologicznych wielokrotnie wskazywano, że czynne zaangażowanie duchownych w bieżącą politykę prowadzi do deformacji funkcji społecznej Kościoła, osłabienia jego uniwersalnego przesłania oraz ryzyka instrumentalizacji religii. Pojawia się również zagrożenie dla jedności wspólnoty wiernych, gdyż polityczne preferencje duchownego mogą stać się czynnikiem polaryzacji i konfliktu wewnątrz parafii. Jednocześnie uczestnictwo duchownych w życiu publicznym jest z natury nieusuwalne – Kościół naucza, ocenia, interpretuje rzeczywistość społeczną. Nie oznacza to jednak uczestnictwa w sporze politycznym, lecz moralną ocenę działań władzy z perspektywy Ewangelii.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie granic politycznej aktywności duchownych Kościoła rzymskokatolickiego w świetle prawa kanonicznego i Konstytucji RP, a także ukazanie ich eklezjologicznego i teologicznego uzasadnienia. Analiza ta zostanie przeprowadzona w perspektywie hermeneutyki norm kanonicznych, nauczania Magisterium oraz zasady autonomii Kościoła i państwa. Ujęcie to pozwala zrozumieć, że normy zakazujące duchownym angażowania się w politykę nie są ograniczeniem ich wolności, lecz konsekwencją natury Kościoła, jego misji i miejsca w strukturze demokratycznego państwa prawnego.

W literaturze kanonistycznej i prawnopaństwowej zagadnienie politycznego zaangażowania duchownych analizowane jest przede wszystkim w perspektywie wykładni kan. 285 § 3 i 287 § 2 KPK/83 oraz konstytucyjnej zasady autonomii Kościoła i państwa. Kluczowe znaczenie mają tu opracowania J. Krukowskiego, M. Pietrzaka, R. Sobańskiego i K. Orzeszyny, które wskazują, że zakaz aktywności partyjnej duchownych nie jest wyłącznie regułą dyscyplinarną, lecz chroni sakramentalną tożsamość posługi i publiczną wiarygodność Kościoła [Krukowski 2000; Orzeszyna 2007; Pietrzak 2013; Sobański 1979].

Perspektywę tę uzupełniają komentarze kanonistyczne A. Marzoa, J.E. Lyncha i J.A. Coridena, podkreślające ochronny charakter omawianych norm oraz ich związek z misją Kościoła w społeczeństwie pluralistycznym [Marzoa 1993a; Tenże 1993b; Lynch 2000; Coriden 2004]. W literaturze konstytucyjnej problem ten łączy się z zasadą bezstronności światopoglądowej władz publicznych oraz modelem przyjaznej separacji [Małajny 2009; Orzeszyna 2007].

Niniejszy artykuł zmierza do syntetycznego połączenia argumentacji teologicznej, kanonicznej i konstytucyjnej. Przyjęta perspektywa pozwala ukazać, że zakaz politycznego angażowania się duchownych jest spójny zarówno z naturą kapłaństwa służebnego, jak i z polskim modelem relacji państwo-Kościół.

1. TEOLOGICZNO-EKLEZJOLOGICZNE PODSTAWY ZAKAZU POLITYCZNEGO ZAANGAŻOWANIA DUCHOWNYCH

Źródła zakazu politycznego zaangażowania duchownych Kościoła rzymskokatolickiego nie wynikają z uwarunkowań socjologicznych ani z taktyki eklezjalnej, lecz mają fundament w samej teologicznej tożsamości Kościoła i jego kapłaństwa. W refleksji teologicznej Kościoła łacińskiego od starożytności podkreślano, że posługa duchowna jest uczestnictwem w misji Chrystusa Kapłana, Nauczyciela i Pasterza (*munus sacerdotis, prophetae et pastoris*). Misja ta ma charakter eschatologiczny i zbawczy, dlatego nie może zostać włączona w logikę doczesnej władzy politycznej, której celem jest organizacja życia społecznego, a nie prowadzenie do zbawienia.

W świetle doktryny Soboru Watykańskiego II kapłan, jako szafarz sakramentów i głosiciel słowa Bożego, jest ustanowiony nie do sprawowania funkcji politycznych, lecz do uświęcania i budowania Kościoła jako Ciała Chrystusa. Konstytucja dogmatyczna *Lumen gentium* stwierdza jednoznacznie, że kapłaństwo służebne ma charakter hierarchiczny i sakramentalny, a jego źródłem jest sakrament święceń, przez który kapłan staje się narzędziem Chrystusa dla zbawienia ludzi (LG 28). W dekrete *Presbyterorum ordinis* Sobór pogłębia to ujęcie, ukazując posługę kapłana jako służbę Bogu i wspólnoty kościelnej, wymagającą pełnej dyspozycyjności wobec Boga i powierzonych wspólnoty. Tego typu dyspozycyjność nie może zostać zakłócona ani podporządkowana celom politycznym czy ideologicznym.

Natura Kościoła jako *sacramentum unitatis* stanowi drugi fundamentalny element uzasadnienia eklezjologicznego. Kościół jest „znakiem i narzędziem zjednoczenia całego rodzaju ludzkiego” (LG 1). Dlatego też każdy akt kapłański, który staje się źródłem polaryzacji lub podziału, jest sprzeczny z istotą jego misji. Polityka partyjna, choć w demokracji pełni funkcję reprezentacyjną, jest zarazem strukturą rywalizacji programów i interesów, co niesie ryzyko przeniesienia konfliktu politycznego do wspól-

noty kościelnej. Duchowny, który opowiada się po stronie określonej opcji politycznej, nie tylko naraża swoją misję na instrumentalizację, lecz także narusza jedność kościelną (*communio*), która stanowi konstytutywny wymiar Kościoła. W tej perspektywie Kościół nie może stać się kolejnym głosem w chórze interesów politycznych, lecz ma pozostać przestrzenią eschatologicznej nadziei.

Na gruncie teologii moralnej podkreśla się, że kapłan – ze względu na sakramentalny charakter swojej misji – reprezentuje Chrystusa w sposób publiczny (*in persona Christi capitis*). Każde działanie kapłana ma zatem podwójną wymowę: osobistą oraz eklezjalną. Zaangażowanie w spór polityczny, nawet gdy duchowny występuje „jako obywatel”, jest odbierane jako stanowisko Kościoła, co prowadzi do deformacji jego świadectwa. Jan Paweł II w encyklice *Centesimus annus* (01.05.1991) przypominał, że Kościół respektuje słuszną autonomię porządku demokratycznego i nie utożsamia swojej misji z żadnym programem politycznym ani systemem partyjnym⁴.

W kontekście współczesnym teologia wskazuje również na zjawisko „światowości duchowieństwa”, o którym często mówił papież Franciszek. Światowość ta – rozumiana jako przenikanie do posługi kapłańskiej logiki rywalizacji, władzy i prestiżu – jest postrzegana jako jedno z największych zagrożeń dla tożsamości kapłańskiej, gdyż prowadzi do utraty profetycznego wymiaru posługi. Franciszek w adhortacji apostolskiej *Evangelii gaudium* (24.11.2013), jednoznacznie przestrzegał przed światowością duchową i redukowaniem misji Kościoła do logiki prestiżu, dominacji oraz interesu⁵.

Trzeba również podkreślić, że w tradycji Kościoła istniała nieustanna świadomość napięcia między porządkiem sakralnym a świeckim. Zasada odrębności *sacerdotium* i *regnum*, wypracowana już przez Gelazjusza I na przełomie V i VI w., stanowiła punkt wyjścia dla późniejszego rozwoju teologii relacji Kościół-państwo⁶. Gelazjańska doktryna dwóch władz, później rozwijana w średniowiecznych teoriach relacji *sacerdotium* i *regnum*, wyraźnie rozróżniała kompetencje kapłańskie i świeckie, a duchownych wyłączała z bezpośredniej sprawczości władzy politycznej.

Podsumowując, teologiczne podstawy zakazu politycznej aktywności duchownych obejmują: sakramentalną naturę kapłaństwa; eklezjologiczną za-

⁴ AAS 83 (1991), s. 793-867 [dalej: CA].

⁵ AAS 105 (2013), s. 1019-137 [dalej: EG].

⁶ Gelazjusz I, *Epistola ad Anastasium imperatorem*, w: *Patrologia Latina*, t. 59, red. J.-P. Migne, Garnier, Paris 1847.

sadę jedności; wymóg profetycznej bezinteresowności; tradycyjną doktrynę odrębności porządków duchowego i świeckiego.

W świetle tych elementów zaangażowanie duchownych w bieżącą politykę nie tylko stanowi naruszenie dyscypliny kościelnej, lecz przede wszystkim deformuje sakramentalną tożsamość posługi i zagraża jedności Kościoła.

2. NORMATYWNE PODSTAWY ZAKAZU POLITYCZNEJ AKTYWNOŚCI DUCHOWNYCH W PRAWIE KANONICZNYM

Podstawowe ramy normatywne dotyczące działalności politycznej duchownych Kościoła rzymskokatolickiego zostały sformułowane w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. Ustawodawca kodeksowy, odwołując się do tradycji prawa kanonicznego oraz nauczania Soboru Watykańskiego II, określił szeroki zakres obowiązków i zakazów, mających chronić zarówno sakramentalny charakter kapłaństwa, jak i jedność wspólnoty kościelnej. W niniejszym punkcie przedstawiona zostanie analiza dwóch fundamentalnych kanonów – 285 § 3 oraz 287 § 2 – oraz ich interpretacja w świetle doktryny kanonistycznej i Magisterium.

Norma zawarta w kan. 285 § 3 KPK/83 stanowi, że „duchownym zabrania się przyjmowania publicznych urzędów, z którymi łączy się udział w wykonywaniu władzy świeckiej”. Przepis ten jest wynikiem długotrwałego procesu rozwoju prawa kanonicznego, sięgającego starożytności, kiedy to Kościół wyraźnie rozróżniał kompetencje kapłańskie i świeckie. Zasadę tę potwierdzają liczne świadectwa synodalne oraz listy papieskie od IV w., m.in. Innocentego I czy Grzegorza Wielkiego [Sobański 1979, 65-80]. Hermeneutyka kan. 285 § 3 wskazuje, że kluczowy jest w nim nie sam fakt sprawowania funkcji publicznej, lecz charakter władzy, która wiąże się z możliwością podejmowania decyzji politycznych, administracyjnych czy sądowniczych w imieniu państwa. Tego typu zaangażowanie byłoby bowiem nie do pogodzenia z naturą posługi kapłańskiej, określonej jako funkcja duchowa i duszpasterska [Lynch 2000, 376-81].

Ustawodawca w kan. 287 § 2 KPK/83 rozwija tę myśl, wprowadzając zakaz o charakterze jeszcze bardziej bezpośrednim: „duchowni nie powinni brać czynnego udziału w partiach politycznych ani w kierowaniu związkami zawodowymi, chyba że zdaniem kompetentnej władzy kościelnej będzie wymagała tego obrona praw Kościoła albo rozwój dobra wspólnego”. Przepis

ten ma charakter normy generalnej i zakłada zasadniczą nieobecność duchownego w polityce partyjnej. Jest to odpowiedź na konieczność zachowania apolityczności Kościoła jako wspólnoty, która nie może zostać utożsamiona z żadnym ruchem politycznym ani ideologią. Element wyjątkowy – możliwość zaangażowania „dla obrony praw Kościoła” lub „rozwoju dobra wspólnego” – interpretowany jest w doktrynie jako sytuacja ściśle nadzwyczajna, wymagająca oceny kompetentnej władzy kościelnej oraz uzasadniona realnym zagrożeniem fundamentalnych dóbr kościelnych [Marzoa 1993b, 260-62].

Interpretacja kanonów w doktrynie kanonistycznej wskazuje, że zakaz działalności politycznej duchownych ma charakter wielowymiarowy. Po pierwsze, jest to zakaz personalny, dotyczący osoby kapłana, który nie może – jako duchowny – angażować się w politykę bez zatarcia granic między misją duchową a działalnością partyjną. Po drugie, zakaz ma charakter eklezjalny: kapłan, szczególnie w sprawowaniu sakramentów, działa *in persona Christi capitis*, a jego publiczne wystąpienia posiadają wymiar eklezjalny, wobec czego jego zaangażowanie może być odczytywane jako zaangażowanie Kościoła. Po trzecie, zakaz ma charakter pastoralny: polityczna działalność kapłana prowadzi do polaryzacji wspólnoty parafialnej, osłabiając misję jedności Kościoła [Coriden 2004, 178-90].

W klasycznych komentarzach kanonicznych, takich jak opracowania A. Marzoa (1993), J.E. Lyncha (2000) czy J.A. Coridena (2004), podkreśla się, że regulacje dotyczące politycznej aktywności duchownych mają charakter ochronny: zabezpieczają tożsamość Kościoła jako wspólnoty duchowej i sakramentalnej oraz chronią duchownych przed instrumentalizacją ze strony struktur politycznych. Komentatorzy są zgodni, że udział duchownych w polityce partyjnej prowadziłyby do nieuchronnego konfliktu między wymaganiami Ewangelii a logiką walki politycznej, która opiera się na strategii, kompromisie, presji i dominacji – elementach niedających się pogodzić z tożsamością kapłańską [Coriden 2004, 178-90].

Warto również zauważyć, że prawo kanoniczne nie zabrania duchownym uczestnictwa w życiu publicznym *sensu largo*. Kapłani mogą – a nierzadko muszą – zabierać głos w sprawach moralnych i społecznych, zwłaszcza tam, gdzie w grę wchodzi fundamentalne wartości: godność osoby ludzkiej, ochrona życia, sprawiedliwość społeczna, wolność religijna. Ustawodawca kodeksowy stanowi, że Kościół ma prawo zawsze i wszędzie głosić zasady moralne, także dotyczące porządku społecznego, oraz wydawać ocenę

o wszystkich sprawach ludzkich, o ile wymagają tego podstawowe prawa osoby ludzkiej albo zbawienie dusz (kan. 747 § 2 KPK/83). Tego typu wypowiedzi nie stanowią zaangażowania politycznego w sensie partyjnym, lecz realizację prorockiej misji Kościoła.

Podsumowując, normatywne podstawy zakazu politycznego zaangażowania duchownych w prawie kanonicznym opierają się na wyraźnej, konsekwentnej i teologicznie uzasadnionej zasadzie: kapłan nie może być jednocześnie szafarzem sakramentów i politykiem, ponieważ te dwie funkcje reprezentują odmienne logiki działania, cele i środki. Zasady te mają charakter trwały i nie wynikają z kontekstu historycznego, lecz z natury misji Kościoła. Ustawodawca kanoniczny nie tylko zakazuje duchownym aktywności politycznej, lecz również wskazuje, że jej podjęcie jest sprzeczne z tożsamością kapłańską oraz narusza fundamentalne dobra Kościoła.

3. KONSTYTUCYJNO-PRAWNY KONTEKST ZAKAZU POLITYCZNEGO ZAANGAŻOWANIA DUCHOWNYCH W RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Analiza granic politycznej aktywności duchownych Kościoła rzymskokatolickiego nie może ograniczać się do płaszczyzny prawa kanonicznego. Konieczne jest również uwzględnienie norm prawnych obowiązujących w państwie. W przypadku Polski zasadniczym punktem odniesienia jest Konstytucja RP z 1997 r., która w sposób spójny łączy zasadę neutralności światopoglądowej władz publicznych, gwarancję wolności religijnej oraz autonomię Kościołów i związków wyznaniowych. Wzajemna relacja tych zasad tworzy kontekst, w którym zakaz angażowania się duchownych w politykę otrzymuje uzasadnienie nie tylko teologiczno-eklezyjalne, ale także konstytucyjne i systemowe.

Ustrojodawca w art. 25 Konstytucji ustanawia jedną z fundamentalnych zasad ustrojowych: bezstronność światopoglądową władz publicznych. Przepis ten stanowi, że „władze publiczne w Rzeczypospolitej Polskiej zachowują bezstronność w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych”. Zasada ta jest często interpretowana jednostronnie, jako obowiązek skierowany wyłącznie do państwa, jednak jej pełne znaczenie wymaga ujmowania jej we wzajemnej relacji Kościoła i państwa. Bezstronność państwa – która wyklucza preferowanie jakiegokolwiek tradycji religijnej –

zakłada również, że Kościół nie będzie podejmował działań prowadzących do przejęcia przez niego funkcji politycznych lub wywierania bezpośredniego wpływu na proces decyzyjny w strukturach państwowych [Pietrzak 2013, 77-80]. W przeciwnym razie doszłoby do naruszenia konstytucyjnej równowagi między autonomią Kościoła a neutralnością państwa.

Drugim filarem konstytucyjnego ujęcia relacji Kościół-państwo jest zasada autonomii i wzajemnej niezależności, wyrażona w art. 25 ust. 3, zgodnie z którym „stosunki między państwem a Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi są kształtowane na zasadach poszanowania ich autonomii oraz wzajemnej niezależności każdego w swoim zakresie”. Zasada ta odzwierciedla model „przyjaznej separacji”, charakterystyczny dla polskiego systemu prawnego od 1989 r., i oznacza, że Kościół oraz państwo funkcjonują jako dwa równoległe, autonomiczne porządki normatywne, których kompetencje się nie pokrywają [Orzeszyna 2007, 33-36]. Z tej perspektywy angażowanie się duchownych w politykę partyjną stanowiłoby naruszenie własnej autonomii Kościoła poprzez wejście w sferę zastrzeżoną dla świeckiego porządku państwowego.

W literaturze prawnokonstytucyjnej podkreśla się, że autonomia Kościoła ma charakter dwukierunkowy: Kościół jest chroniony przed ingerencją państwa, ale również sam powstrzymuje się od ingerencji w procesy polityczne państwa. Naruszeniem tej równowagi byłaby sytuacja, w której duchowny, wykorzystując autorytet religijny, wpływałby na wynik procesu politycznego, choćby pośrednio, poprzez kształtowanie opinii wyborców w kontekście bieżącego sporu partyjnego [tamże, 40-43]. Podobnie Pietrzak zauważa, że udział duchownych w polityce partyjnej zagraża zasadzie neutralności światopoglądowej, ponieważ wierni – kierując się zaufaniem do duchownych – mogą odbierać ich stanowisko jako oficjalną linię Kościoła [Pietrzak 2013, 121-23].

W tym kontekście warto podkreślić, że Konstytucja RP gwarantuje każdemu obywatelowi, w tym duchownym, wolność wyrażania poglądów politycznych oraz prawo do udziału w życiu publicznym (art. 54 i art. 62). Jednak wolność ta nie jest absolutna i może podlegać ograniczeniom wynikającym z dobrowolnie przyjętego statusu oraz z właściwego danej wspólnoty porządku normatywnego. Ograniczenia dotyczące duchownych mają inny charakter niż ograniczenia nakładane na sędziów, żołnierzy czy funkcjonariuszy publicznych. Nie wynikają one z podporządkowania duchownych państwu, lecz z autonomicznego porządku prawa kanonicznego, respektowanego

przez państwo w ramach konstytucyjnej zasady autonomii Kościołów i związków wyznaniowych [Małajny 2009, 71-92]. W przypadku duchownych chodzi o ochronę duchowego autorytetu posługi oraz jedności Kościoła.

Istotny jest również kontekst umowy międzynarodowej, jaką stanowi Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską z 1993 r. Artykuł 1 Konkordatu potwierdza, że państwo i Kościół są – każdy w swoim zakresie – niezależne i autonomiczne. Umocnienie zasady autonomii w dokumencie o randze prawa międzynarodowego oznacza, że Kościół nie może pozwolić, aby jego duchowni angażowali się w działalność polityczną, która mogłaby być interpretowana jako reprezentowanie interesów Kościoła w sporze politycznym lub jako próba kształtowania polityki państwowej w sposób partyjny. W literaturze wskazuje się, że Konkordat zakłada apolityczność Kościoła jako instytucji publicznej [Pietrzak 2013, 130-32].

Wreszcie, w kontekście polskiego prawa istotne jest, że prawo kanoniczne posiada status prawa wewnętrznego Kościoła i nie wpływa bezpośrednio na system prawa państwowego. Jednak w świetle zasady autonomii państwo respektuje prawo kanoniczne jako właściwe Kościołowi w sferze religijnej [Orzeszyna 2007, 55-57]. Państwo nie egzekwuje tych norm jako norm prawa państwowego, ale respektuje autonomię Kościoła do regulowania statusu własnych duchownych. Ustawodawca świecki nie ingeruje w treść tego zakazu, ponieważ stanowi on element autonomii Kościoła, lecz konsekwencje jego naruszenia pojawiają się po stronie eklezjalnej.

Podsumowując, w polskim porządku konstytucyjnym zakaz politycznej aktywności duchownych znajduje uzasadnienie w trzech fundamentalnych zasadach: bezstronności władz publicznych, autonomii Kościoła oraz neutralności światopoglądowej państwa. Duchowny angażujący się w bieżącą politykę narusza nie tylko własną tożsamość kanoniczną, ale również konstytucyjne ramy relacji Kościół-państwo, ryzykując instrumentalizację religii i destabilizację równowagi między obiema sferami. Z tego powodu normy kanoniczne dotyczące zakazu działalności politycznej duchownych pozostają zasadniczo zbieżne z polskim porządkiem konstytucyjnym i stanowią element systemu wzajemnej autonomii.

4. EKLEZJALNE I PASTORALNE KONSEKWENCJE POLITYCZNEGO ZAANGAŻOWANIA DUCHOWNYCH

Polityczne zaangażowanie duchownych nie jest zjawiskiem neutralnym ani marginalnym; wpływa ono bezpośrednio na tożsamość Kościoła, kształt posługi kapłańskiej oraz relacje wewnątrz wspólnoty wiernych. W literaturze kanonicznej i teologicznej konsekwencje te analizowane są zarówno w perspektywie eklezjologicznej, jak i pastoralnej. Ukazują one, że naruszenie zakazu politycznej aktywności duchownych ma skutki znacznie wykraczające poza sferę indywidualnych wyborów kapłana i dotyczą fundamentalnych dóbr Kościoła.

Pierwszym i najpoważniejszym skutkiem politycznego zaangażowania duchownego jest deformacja jego tożsamości sakramentalnej. Kapłan, działający *in persona Christi capitis*, nie może podejmować działań charakterystycznych dla aktora politycznego, którego aktywność z natury jest nacechowana konkurencyjnością, dążeniem do zdobycia władzy i realizacją interesów partyjnych, o czym nauczał Jan Paweł II w adhortacji apostołskiej *Pastores dabo vobis* (25.03.1992)⁷. Benedykt XVI w encyklice *Deus caritas est* (25.12.2005) podkreślał, że budowanie sprawiedliwego porządku społecznego należy bezpośrednio do sfery polityki, natomiast Kościół wnosi w życie publiczne przede wszystkim formację sumień, oczyszczanie rozumu i argumentację moralną⁸. Naruszenie tego wymiaru prowadzi do rozdzielenia wewnętrznej integralności powołania.

Ponadto duchowny angażujący się w politykę podważa swój autorytet moralny i duchowy. Autorytet ten opiera się na bezinteresowności, uniwersalizmie i duchowej niezależności, które zanikają, gdy duchowny staje się stroną politycznego konfliktu [Forte 1991, 91-95]. Wówczas traci on funkcję mediatora i proroka, a zaczyna być postrzegany jako przedstawiciel interesów określonej grupy politycznej.

Polityczne wystąpienia duchownych niemal nieuchronnie prowadzą do polaryzacji wewnątrz wspólnoty parafialnej. Kościół, stanowiący „sakrament jedności” (LG 1), nie może być przestrzenią reprodukcji konfliktów politycznych. Jeżeli duchowny publicznie opowiada się za jedną opcją polityczną, automatycznie alienuje tę część wspólnoty, która popiera opcję przeciwną.

⁷ AAS 84 (1992), s. 657-804 [dalej: PDV].

⁸ AAS 98 (2006), s. 217-52.

Powstają wówczas zjawiska takie jak: frakcjonizacja parafii, spadek zaufania do pasterza, utożsamianie Ewangelii z określoną ideologią, poczucie wykluczenia u wiernych o innych poglądach politycznych.

Badania socjologiczne wskazują, że wierni dostrzegają problem politycznego zaangażowania duchownych i agitacji politycznej w parafiach; dane te należy jednak interpretować ostrożnie jako świadectwo społecznej percepcji zjawiska, a nie jako bezpośredni pomiar wszystkich jego skutków pastoralnych⁹. Proces ten potwierdza tezę, że apolityczność kapłana nie jest wyborem strategicznym, lecz koniecznością wynikającą z troski o jedność wspólnoty.

Kościół posiada misję profetyczną, która polega na głoszeniu Ewangelii, ocenianiu zjawisk społecznych z perspektywy moralnej oraz wskazywaniu dróg sprawiedliwości i pokoju. Misji tej nie można realizować, jeśli Kościół zostanie utożsamiony z jedną ze stron politycznego konfliktu. Jan Paweł II wskazywał, że Kościół uznaje autonomię porządku demokratycznego i nie utożsamia swojej misji z żadną partią ani systemem politycznym, aby zachować wolność osądu moralnego (CA 46).

Duchowny angażujący się w politykę w sposób nieunikniony traci możliwość bycia wiarygodnym głosem moralnym, ponieważ jego słowa są odbierane nie jako wyraz nauczania Kościoła, lecz jako wypowiedź polityczna. Sytuacja taka prowadzi do delegitymizacji przesłania Ewangelii, która zostaje podporządkowana interesom określonego stronnictwa [Coriden 2004, 188-90].

Politycy – niezależnie od reprezentowanej orientacji – chętnie wykorzystują autorytet duchownych i symbole religijne do celów politycznych. Duchowny angażujący się w politykę ryzykuje, że stanie się narzędziem w rękach określonych grup politycznych, co stanowi poważne zagrożenie dla misji Kościoła. Papież Franciszek wskazuje, że światowość duchowa stanowi jedną z form deformacji misji Kościoła, gdy logika Ewangelii zostaje podporządkowana prestiżowi, władzy lub interesowi (EG 93-97). Instrumentalizacja religii prowadzi do: degradacji duchowego przesłania, utożsamienia Kościoła z określoną frakcją polityczną, erozji zaufania społecznego wobec instytucji kościelnych.

Historia nowoczesnych relacji religii i polityki pokazuje, że symbole religijne mogą być wykorzystywane jako narzędzia legitymizacji projektów

---

⁹ *Lokalna parafia – jej postrzeganie i funkcje*. Komunikat z badań nr 5/2022, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2022, s. 1-12.

politycznych, jeśli wspólnoty religijne tracą dystans wobec władzy świeckiej [por. Hamburger 2002, 191-250].

Zaangażowanie duchownego w politykę łączy się także z konsekwencjami formalnoprawnymi. Na gruncie prawa kanonicznego naruszenie kan. 285 § 3 lub 287 § 2 KPK/83 może uruchomić środki duszpastersko-administracyjne przewidziane przez prawo kościelne, zwłaszcza upomnienie kanoniczne, nakaz zaprzestania działalności, a w razie uporczywego naruszenia także konsekwencje dotyczące sprawowanego urzędu lub posługi (kan. 1339, 1341, 1740 KPK/83).

Ponadto duchowny, który sprawuje urząd polityczny lub kieruje działalnością partyjną, może zostać uznany za niezdolnego do wykonywania posługi pasterskiej z powodu naruszenia *bonum Ecclesiae* oraz zgorznięcia wiernych (kan. 1740 KPK/83).

Zaangażowanie duchownych w politykę może być także postrzegane jako naruszenie konstytucyjnego modelu relacji Kościół-państwo. W polskim modelu „przyjaznej separacji” Kościół zachowuje swoją autonomię w zakresie właściwym swojej misji, a państwo nie ingeruje w jego porządek wewnętrzny [Krukowski 2011, 173-76]. Jeśli duchowni uczestniczą w procesach partyjnych, może to być postrzegane jako przekroczenie właściwego zakresu autonomii i prowadzić do napięć systemowych.

Konsekwencje politycznego zaangażowania duchownych mają charakter wielowymiarowy i głęboko zakorzeniony w teologii, eklezjologii i prawie. Deformują kapłaństwo, osłabiają misję Kościoła, prowadzą do podziałów i polaryzacji oraz narażają Kościół na instrumentalizację. Prawo kanoniczne i polski porządek konstytucyjny – choć odwołują się do innych źródeł – zgodnie chronią ten sam cel: duchową misję Kościoła.

PODSUMOWANIE

Przeprowadzona analiza interdyscyplinarna, obejmująca teologię, eklezjologię, prawo kanoniczne oraz polski konstytucyjny porządek prawny, pozwala sformułować szereg zasadniczych wniosków dotyczących granic politycznej aktywności duchownych Kościoła rzymskokatolickiego. Wnioski te ukazują, że zakaz politycznego zaangażowania duchownych nie jest normą przypadkową ani wyłącznie dyscyplinarną, lecz ma głębokie uzasadnienie

teologiczne oraz systemowe. Dotyka natury misji Kościoła, istoty kapłaństwa oraz struktury demokratycznego państwa.

Po pierwsze, zakaz aktywności politycznej duchownych wynika przede wszystkim z sakramentalnej i teologicznej tożsamości kapłaństwa. Kapłan uczestniczy w misji Chrystusa w sposób publiczny i sakramentalny (*in persona Christi capitis*), dlatego jego działania nie mogą być utożsamiane z interesem politycznym lub programem partyjnym. Jego powołaniem jest budowanie *communio*, a nie uczestnictwo w rywalizacji właściwej polityce partyjnej. Teologiczna natura kapłaństwa w sposób konieczny wymaga bezstronności politycznej – nie jako ograniczenia wolności osobistej, lecz jako warunku integralności misji duchowej (PDV 18).

Po drugie, polityczne zaangażowanie duchownych deformuje eklezjalny charakter Kościoła jako „sakramentu jedności” (LG 1). Polityka partyjna rodzi ryzyko konfliktu, polaryzacji i partykularyzmu. Tymczasem Kościół ukierunkowany jest ku jedności eschatologicznej i wspólnocie zbawienia. Duchowny stając się aktorem politycznym, naraża Kościół na wewnętrzne podziały, osłabia jedność wspólnoty i narusza fundamentalne dobro Kościoła, jakim jest zgromadzenie wiernych w pokoju i miłości [Forte 1991, 89-96]. Na możliwość takiej interpretacji wskazują również dane CBOS dotyczące postrzegania agitacji politycznej w lokalnych parafiach, choć wymagają one ostrożnego omówienia i właściwego przywołania konkretnego raportu¹⁰.

Po trzecie, normy prawa kanonicznego – w szczególności kan. 285 § 3 i 287 § 2 KPK/83 – są regulacjami dyscyplinarnymi, ale ich *ratio legis* wyraża z eklezjologicznego rozumienia posługi duchownej. Ustawodawca kościelny zakazuje duchownym pełnienia funkcji publicznych oraz udziału w polityce partyjnej nie dlatego, że polityka jest zła sama w sobie, lecz dlatego, że jest ona nie do pogodzenia z posługą sakramentalną i duszpasterską [Lynch 2000, 376-81]. Normy te mają charakter prewencyjny i ochronny – zabezpieczają tożsamość Kościoła przed upolitycznieniem oraz chronią duchownych przed utratą autorytetu moralnego [Coriden 2004, 188-90].

Po czwarte, polityczne zaangażowanie duchownych pozostaje w sprzeczności z konstytucyjnym modelem relacji Kościół-państwo w Polsce. Zasady bezstronności światopoglądowej państwa (art. 25 ust. 2 Konstytucji RP) oraz wzajemnej autonomii Kościoła i państwa (art. 25 ust. 3) tworzą ramy, w których Kościół może realizować swoją misję bez ingerencji państwa, ale pod

---

¹⁰ Tamże.

warunkiem, że sam nie angażuje się w bieżącą politykę. Model „przyjaznej separacji” opiera się na symetrycznej autonomii obu porządków: państwa w sferze politycznej i Kościoła w sferze religijnej [Orzeszyna 2007, 33-43; Pietrzak 2013, 121-32]. Zaangażowanie duchownych w politykę narusza tę równowagę, co może prowadzić do napięć instytucjonalnych i zaburzenia ładu konstytucyjnego.

Po piąte, polityczna aktywność duchownych grozi instrumentalizacją religii. Gdy duchowny staje się aktorem politycznym, religia traci swój wymiar profetyczny i zostaje podporządkowana strategii politycznej. Przestaje być przestrzenią łaski, a zaczyna być narzędziem legitymizacji programów politycznych. Proces ten jest szczególnie niebezpieczny w państwach o wysokiej religijności społecznej, ponieważ daje władzy możliwość wykorzystania religii dla celów politycznych. W perspektywie papieża Franciszka zjawisko to należy łączyć z krytyką światowości duchowej i redukowaniu misji Kościoła do logiki prestiżu oraz interesu (EG 93-97).

Po szóste, naruszenie zakazu politycznego zaangażowania niesie także konsekwencje kanoniczne dla duchownych. Ustawodawca przewiduje środki duszpastersko-administracyjne i dyscyplinarne, w tym upomnienie, nakaz zaprzestania działalności, a w razie uporczywego naruszenia również konsekwencje dotyczące sprawowanego urzędu lub posługi (kan. 1339, 1341, 1740 KPK/83). Konsekwencje te mają charakter nie tylko dyscyplinarny, ale i pastoralny – mają chronić dobro wspólnoty, zapobiegać zgorzeniu i bronić integralności posługi kapłańskiej.

Po siódme, interdyscyplinarna analiza prowadzi do wniosku, że zakaz politycznego zaangażowania się duchownych nie jest anachronizmem, lecz normą aktualną, potrzebną i spójną z misją Kościoła oraz strukturą demokratycznego państwa prawnego. Kościół, aby zachować swoją wolność moralnego osądu i wiarygodność profetyczną, musi pozostać wolny od logiki bieżącej polityki.

Ostatecznie należy stwierdzić, że normy prawa kanonicznego, teologia Kościoła oraz polski porządek konstytucyjny są ze sobą zasadniczo zbieżne w jednym fundamentalnym punkcie: duchowny nie może angażować się w politykę partyjną, ponieważ narusza to naturę jego powołania oraz godzi w dobro Kościoła i dobro wspólne państwa. A zatem zakaz ten należy traktować jako wyraz troski o jedność wspólnoty, czystość misji Kościoła i równowagę między autonomicznymi porządkami prawnymi Kościoła i państwa.

PIŚMIENNICTWO

- Coriden, James A. 2004. *An Introduction to Canon Law*. New York-Mahwah: Paulist Press.
- Forte, Bruno. 1991. *Kościół ikoną Trójcy Świętej*. Poznań: W drodze.
- Hamburger, Philip. 2002. *Separation of Church and State*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Krukowski, Józef. 2000. *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*. Wyd. 2 zmienione i uzupełnione. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Krukowski, Józef. 2011. *Prawo administracyjne w Kościele*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Lynch, John E. 2000. „The Obligations and Rights of Clerics [cc. 273-289].” W *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. John P. Beal, James A. Coriden, i Thomas J. Green, 343-81. New York-Mahwah: Paulist Press.
- Marzoa, Angel. 1993a. „Commentary on Canon 285.” W *Code of Canon Law Annotated*, red. Ernest Caparrós, Michel Thériault, i Jean Thorn, 237-38. Montréal: Wilson & Lafleur.
- Marzoa, Angel. 1993b. „Commentary on Canon 287.” W *Code of Canon Law Annotated*, red. Ernest Caparrós, Michel Thériault, i Jean Thorn, 260-62. Montréal: Wilson & Lafleur.
- Małajny, Ryszard. 2009. „Neutralność a bezstronność światopoglądowa państwa.” W *Bezstronność religijna, światopoglądowa i filozoficzna władz Rzeczypospolitej Polskiej*, red. Tadeusz J. Zieliński, 71-92. Warszawa: Chrześcijańska Akademia Teologiczna.
- Orzeszyna, Krzysztof. 2007. *Podstawy relacji między państwem a kościołami w konstytucjach państw członkowskich i traktatach Unii Europejskiej*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Pietrzak, Michał. 2013. *Prawo wyznaniowe*. Wyd. 5. Warszawa: LexisNexis.
- Sobański, Remigiusz. 1979. *Kościół – prawo – zbawienie*. Katowice: Księgarnia św. Jacka.

**Granice politycznej aktywności duchownych według prawa kanonicznego
i Konstytucji RP: analiza normatywna i eklezjologiczna**

Abstrakt

Artykuł analizuje granice politycznej aktywności duchownych Kościoła rzymskokatolickiego w świetle teologii, prawa kanonicznego oraz Konstytucji RP. Wykazano, że zakaz angażowania się duchownych w politykę partyjną ma charakter kanoniczno-dyscyplinarny, ale jego *ratio legis* jest zakorzenione w sakramentalnej i eklezjologicznej tożsamości posługi duchownej, a jego podstawą są kan. 285 § 3 i 287 § 2 KPK/83. Z perspektywy konstytucyjnej zakaz ten koresponduje z zasadą bezstronności władz publicznych, autonomii Kościołów oraz neutralności światopoglądowej państwa z art. 25 Konstytucji RP. W artykule wskazano, że naruszenie zakazu prowadzi do deformacji tożsamości kapłańskiej, polaryzacji wspólnoty kościelnej oraz utraty wiarygodności profetycznej Kościoła. Całość analizy ukazuje, iż nieangażowanie się duchownych w bieżącą

politykę jest koniecznym warunkiem zachowania integralności misji Kościoła i równowagi konstytucyjnej.

Słowa kluczowe: duchowni; aktywność polityczna; prawo kanoniczne; neutralność światopoglądowa; autonomia Kościoła.

The Limits of Political Activity of Clerics in the Light of Canon Law and the Constitution of the Republic of Poland: A Normative and Ecclesiological Analysis

Abstract

The article examines the limits of political involvement of Roman Catholic clergy in the light of theology, canon law, and the Constitution of the Republic of Poland. It demonstrates that the prohibition of clerical political activity is a canonically disciplinary norm whose *ratio legis* is rooted in the sacramental and ecclesiological identity of ordained ministry and is grounded in Canons 285 § 3 and 287 § 2 of the 1983 Code of Canon Law. From a constitutional perspective, this prohibition corresponds to the principles of the neutrality of public authorities, the autonomy of religious communities, and the worldview neutrality of the state with Article 25 of the Constitution of the Republic of Poland. The study shows that violations of this prohibition lead to distortions of priestly identity, polarization within ecclesial communities, and the loss of the Church's prophetic credibility. The analysis concludes that clerical non-involvement in party politics is essential for preserving both the Church's mission and constitutional balance.

Keywords: clergy; political activity; canon law; worldview neutrality; Church autonomy.

Information about Author: PROF. DR. HABIL. WOJCIECH SŁOMSKI – Vizja University in Warsaw; correspondence address: ul. Okopowa 59, 01-043 Warszawa, Poland; e-mail: slomski@autograf.pl; <https://orcid.org/0000-0003-1532-0341>